

Plato’s Apology and the Solution for the Decline of Democracy in the 21st Century: A Proposal to Larry Diamond’s “Breaking out of Democratic Slump”

Phakkanan Leongpanyawong^{*}

Abstract

This article was a thought experiment on the solution of democratic decline in the 21st century according to Larry Diamond’s article “Breaking out of Democratic Slump.” The declining of democracy was revolving around the dissolution of three core democratic premises: political pluralism, civil liberty, and rule of law. However, the author found that the argument for the 21st century democracy is analogously like the Athenian Democracy portrayed in Plato’s Apology. Thus, should ones try to find the solutions to present democracy, they could encounter their answer in reading Socrates arguments within this renowned text.

Keywords: democracy, Apology, Plato, Socrates.

---

^{*} Faculty of Political Sciences, Ramkhamhaeng University.

^{**} Received June 22, 2022; Revised December 8, 2022; Accepted December 15, 2022

อโพล์จี้กับทางออกจากความถดถอยของประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21:
ข้อเสนอต่อบทความ "Breaking Out of Democratic Slump" ของ Larry
Diamond

ภักคนันต์ เลื่องปัญญาวงศ์*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ เป็นการทดลองศึกษาปัญหาของประชาธิปไตยในปัจจุบัน ตามแนวคิดของแลร์รี ไดมอนด์ ซึ่งพบว่าปัญหาของประชาธิปไตยเกิดจากความเสื่อมถอยของหลักการพื้นฐานสามประการในระบอบประชาธิปไตยทั่วโลก ได้แก่ แนวคิดพหุนิยมทางการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพพลเมือง และแนวคิดว่าด้วยหลักนิติธรรม อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนบทความพบว่าความเสื่อมถอยดังกล่าวสามารถเปรียบเปรยได้กับประชาธิปไตยเฮเธอร์ส ดังปรากฏในงานเขียน เรื่อง อโพล์จี้ของเพลโต และสามารถนำข้อถกเถียงที่โสกราติสกล่าวไว้ในงานเขียนนี้ มาเทียบเคียงเสนอแนะ ทางออกจากความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21 ได้ในระดับหนึ่ง

คำสำคัญ : ประชาธิปไตย อโพล์จี้ เพลโต โสกราติส

---

* คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

** ได้รับบทความ 22 มิถุนายน 2565; แก้ไขปรับปรุง 8 ธันวาคม 2565; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 15 ธันวาคม 2565

บทนำ

“ประชาธิปไตยกำลังถดถอย และอาการดังกล่าวกำลังปะทุขึ้น และระบอบออกไปในวงกว้าง” ข้อความนี้เป็นใจความสำคัญในบทความปี 2020 ของแลร์รี ไดมอนด์ (Larry Diamond) นักวิชาการด้านการเมืองเปรียบเทียบคนสำคัญ (Diamond, 2020) ซึ่งปัญหาของการถดถอยของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ปรากฏขึ้นแม้แต่ในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป (ด้านหน้าของแนวรบประชาธิปไตยของโลกตะวันตก) อย่างเช่นฮังการี ปรากฏการณ์แบบนี้ ขัดแย้งกับภาพเมื่อทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่ 20 อย่างสิ้นเชิง โดยในเวลานั้นประชาธิปไตยเป็นที่พึงปรารถนาของรัฐและประชาชนในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศโลกที่สาม และอดีตประเทศที่เคยอยู่ใต้ระบอบการปกครองแบบอำนาจนิยม (autocratic regime) ในยุโรปตะวันออกและตะวันออกกลาง (Behrouzi, 2008)

ไดมอนด์ ชี้ว่าสาเหตุสำคัญปัญหาที่เกิดขึ้นข้างต้น ไม่ได้เกิดจากรบอบการเมืองชั่วตรงข้ามประชาธิปไตย หรือการรัฐประหาร (coup) เพื่อยึดอำนาจจากรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง หากเป็นปัญหาที่เกิดจากเนื้อในของอุดมการณ์และโครงสร้างของระบอบประชาธิปไตยเอง คือ ความเสื่อมลงของแนวคิดหลักอันเป็นฐานคติของประชาธิปไตยที่สำคัญสามประการ ได้แก่ แนวคิดพหุนิยมทางการเมือง (political pluralism) แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพพลเมือง (civil liberty) และแนวคิดว่าด้วยหลักนิติธรรม (rule of law) (Diamond, 2020, p. 37)

อย่างไรก็ดี ในวิวาทะเกี่ยวเนื่องกับระบอบประชาธิปไตย ไม่ได้จำกัดฐานคติเพียงแนวคิดทั้งสามประการนี้เท่านั้น หากยังรวมถึงฐานคติอื่น ๆ ที่ประกอบสร้างให้

คุณค่าต่อการมีสิทธิ อำนาจ และเสรีภาพของพลเมืองของรัฐอย่างเท่าเทียม¹ ประชาธิปไตยร่วมสมัยหลังสงครามเย็น จึงมีระดับความเข้มข้นของฐานคติเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละรัฐ บทความชิ้นนี้ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์ฐานคติเกี่ยวกับประชาธิปไตยร่วมสมัยทั้งหมด หากต้องการชี้ให้เห็นปัญหาตามที่ ไดมอนด์ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยในปัจจุบัน คือ ปัญหาที่เกิดจากการเสื่อมถอยของฐานคติทั้งสามในสังคมประชาธิปไตยทั่วโลก

การพิจารณาสาเหตุความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยตามแนวคิดของไดมอนด์ ไม่อาจพิจารณาด้วยข้อเสนอตัวแบบกระบวนการทำให้เป็นประชาธิปไตย (democratization) ของกลุ่มนักคิดแนวการเมืองเปรียบเทียบบนฐานคิดแบบปฏิฐานนิยม (positivism) การแก้ไขปัญหของปลาด้วยวิธีการของนก ย่อมไม่นำไปสู่ทางออกของปัญหาประชาธิปไตย กล่าวคือ ฐานคติของระบอบประชาธิปไตยทั้งสาม เป็นข้อพิจารณาที่จำเป็นต้องโยงกลับไปหาข้อถกเถียงเกี่ยวกับความคิดและทฤษฎีการเมือง

---

¹ งานเขียนชิ้นสำคัญของโรเบิร์ต ดาห์ล (Robert Dahl) ชื่อ "Democracy and Its Critics" สรุปลักษณะสำคัญเชิงปรัชญาของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยว่าประกอบด้วยเงื่อนไข 5 ประการ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น (Effective Participation) ของพลเมือง 2) ความเสมอภาคในการลงคะแนนเสียงในขั้นตอนที่จำเป็นต่อการตัดสินใจ (Voting Equality) 3) ความเข้าใจต่อสิทธิตนเองของพลเมือง (Enlightened Understanding) 4) พลเมืองมีสิทธิในการกำหนดแนวทางของรัฐ (Control of the Agenda) และ 5) ความครอบคลุมของสิทธิ (Inclusiveness) (Dahl, 1989) หากพิจารณาประชาธิปไตยตามเงื่อนไขของดาห์ล จะพบว่าหลักการสำคัญของประชาธิปไตยสมัยใหม่คือการให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อหลักการว่าด้วยความเท่าเทียม (principle of equality) หมายถึงความเท่าเทียมของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยในการกำหนดผลลัพธ์การตัดสินใจที่มีผลผูกพันต่อรัฐหรือสังคมโดยรวม (Held, 1991)

เพื่อที่จะเห็นถึงความเลื่อนไหลและความเข้าใจร่วมกันของฐานคติเหล่านี้ แต่การให้ความหมายเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองก็ถูกจำกัดด้วยบริบทของสถานที่และเวลา การย้อนกลับไปหาพัฒนาการทั้งหมดอาจต้องใช้เวลามากกว่าชั่วชีวิตอันบุคคลหนึ่ง ๆ ฟังกระทำได้ ผู้เขียนจึงเลือกพิจารณาจากจุดเริ่มต้นแนวคิดด้วยประชาธิปไตยของนครเอเธนส์ ซึ่งอาจถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความคิดและทฤษฎีการเมืองตะวันตก นั่นคืองานเขียนของเพลโต (Plato) โดยได้เลือก อโพโลจี มาศึกษาในบทความนี้ ถึงแม้ว่าการพิจารณาถึงเปรียบเทียบระหว่างงานเขียนทั้งสองนี้ อาจนำไปสู่ประเด็นคำถามว่าด้วยความไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ทางญาณวิทยา (incommensurability) แต่ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เน้นการพิจารณางานเขียนของเดมอนต์ในฐานะของเอกสารแนวคิดฉบับหนึ่ง เช่นเดียวกับงานของเพลโตและพิจารณาที่ฐานคติตั้งต้นเป็นหลักสำคัญ

การเชื่อมโยงงานเขียนอโพโลจีต่อประเด็นเกี่ยวกับประชาธิปไตย หนีไม่พ้นการอ้างอิงถึงปรมาจารย์ทางด้านปรัชญาการเมืองลีโอ สเตราส์ (Leo Strauss) ซึ่งกล่าวในการบรรยายให้นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยชิคาโก เมื่อปี 1966 ในรายวิชาชื่อ "Plato's Apology of Socrates & Crito" (Strauss, 2016) ครั้งที่ 1 เมื่อ 18 ตุลาคม 1966 โดยเป็นการบรรยายในวันแรกของการเรียน สเตราส์ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาของการพิจารณางานอโพโลจี ว่าเราจะอ่านงานชิ้นนี้ในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์ของโสกราตีสต่อนคร เพื่อตอบคำถามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์หรือไม่? ซึ่งสเตราส์บอกว่าหากใช้เกณฑ์นี้เป็นตัวตั้ง อโพโลจีคือ ของเทียม (pseudo) หรือคำโกหก (a lie) โดยทางออกที่คนยุคหลังใช้แก้ต่างให้เพลโต คืองานชิ้นนี้เป็นบทกวีที่เขียนโดยเพลโต และใช้โสกราตีสเป็นหุ่นที่พูดแทนเพลโตเท่านั้น ในขณะที่เดียวกัน หากเราอ่านอโพโลจีเพื่อตอบคำถามทางปรัชญา งานชิ้นนี้แม้จะเป็นคำโกหกแต่คือคำโกหกที่สูงส่ง (a

noble lie) (Strauss, 2016) และเป็นการเปิดเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างนักปรัชญา ซึ่งก็คือโสกราตีส กับนครในทีนี้คือเอเธนส์ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2524, น. 132) แต่คำถามที่ตามมา นครที่ว่าคืออะไร? หรือคือใคร? สเตราส์ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญข้างต้น ดังนี้

"...นครคืออะไร? แน่นอนว่าไม่ใช่บ้านและกำแพง นครที่สุดแล้วคือพลเมืองทั้งหลาย...เราจึงต้องกล่าวว่า [อโพลโลจี-ผู้เขียน] ไม่ใช่ความสัมพันธ์ระหว่างนักปรัชญากับนคร หากเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนักปรัชญากับผู้ที่ไม่ใช่นักปรัชญา (non-philosopher) ซึ่งมีงานเขียนของเพลโตไม่กี่ชิ้น ที่จะเปิดเผยความสัมพันธ์แบบนี้ให้เราเห็น...จุดที่สำคัญต่อจากนี้คือ หากเราเชื่อตามเพลโตว่าชีวิตของโสกราตีสคือวิถีที่ถูกต้อง ความสัมพันธ์กับคนที่ไม่ได้ดำเนินวิถีชีวิตอย่างนักปรัชญาจะเป็นเช่นไร?...จะกลายเป็นแนวทางเช่นที่เสนอใน รีพับบลิก (The Republic) หรือไม่? สถานที่ซึ่งนักปรัชญาปกครองเหนือผู้ที่ไม่ใช่ปรัชญา...เรามีตัวอย่างที่ดีต่อคำถามที่อยู่ใกล้เราและชาวบ้านเข้าใจได้ง่าย นั่นคือ ในระบอบประชาธิปไตย [เน้นโดยผู้เขียน] ใครควรเป็นผู้ที่มีส่วนในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย ประชาชนรวมหมู่ (democratic assemblies) หรือผู้เชี่ยวชาญ (experts)..."

(Strauss, 2016)

การที่สเตราส์ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างนักปรัชญากับผู้ที่ไม่ใช่นักปรัชญา หรือผู้เชี่ยวชาญกับคนทั่วไปในระบอบประชาธิปไตย มีความสำคัญในการพิจารณาประเด็นที่เรากำลังถกเถียงเกี่ยวกับประชาธิปไตยในปัจจุบัน อันได้แก่ “การถดถอยของประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21” ในทีนี้ หากเชื่อตาม แลร์รี โดมอนด์ ปัจจัยของความเสื่อมถอยดังกล่าว เป็นปัญหาจากเนื้อหาของตัวระบอบและอุดมการณ์

ประชาธิปไตยเอง หมายความว่า ในด้านหนึ่ง ปัญหาของประชาธิปไตย คือ การยอมรับให้ทุกเรื่องเป็นสิ่งที่สามารถถึงคนที่อาจรู้หรือไม่รู้และไม่ใช่ว่าผู้เชี่ยวชาญหรือนักปรัชญามาตัดสินใจเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของรัฐหรือสังคมการเมือง แต่แน่นอนว่าในการแก้ปัญหาของนครหรือส่วนรวมหลายกรณี จำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ทำงาน ได้ลงมือปฏิบัติในเรื่องนั้น ๆ และต้องให้อำนาจดำเนินกิจกรรมตามความเชี่ยวชาญของเขา เพื่อปกป้องสวัสดิภาพของคนทุกคนในรัฐหรือสังคมการเมืองนั้น (Sharples, 1994) ซึ่งหากเราเชื่อตามสมมุติฐานหลัง การพิจารณางานเขียนอโพลีซัสของเพลโต ย่อมเป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ว่าเกี่ยวกับความแตกต่างของวิถีที่ถูกต้องของนักปรัชญาหรือผู้เชี่ยวชาญฝ่ายหนึ่ง กับวิถีของผู้ที่ไม่ใช่กับปรัชญาหรือประชาชนรวมหมู่ อีกฝ่ายหนึ่ง ที่มีผลกระทบต่อ การดำรงอยู่ของรัฐหรือสังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน

คำถามที่ตามมา คือ หากพิจารณาฐานคติที่เป็นปัญหาต่อประชาธิปไตยสามประการของไดมอนด์ จะพบว่าฐานคติเกี่ยวกับพหุนิยมทางการเมือง และเสรีภาพพลเมือง ย่อมไม่สามารถอาศัยหลักการว่าด้วยผู้เชี่ยวชาญมาแก้ปัญหาได้ เพราะฐานคติทั้งสองนี้ เกี่ยวข้องกับหลักการว่าด้วยความเท่าเทียมของประชาชน ความย้อนแย้งที่นำเอาหลักคิดผู้เชี่ยวชาญเข้ามาแก้ปัญหาจะนำไปสู่ความถกเถียงในข้อเสนอทางออกของประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21 หรือไม่? แน่นอนว่าหากพิจารณาในเชิงปริมาณ ประชาธิปไตยตามทัศนะของนักคิดทฤษฎี กระบวนการประชาธิปไตย (democratization theory) ย่อมเชื่อว่าการที่พลเมืองมีสิทธิและมีความเท่าเทียม จะเป็นหลักประกันให้ระบอบดำรงอยู่ได้ แต่ขณะเดียวกัน นักคิดที่วางญาณวิทยา (epistemology) บนฐานของปฏิฐานนิยม ย่อมไม่ได้พิจารณากระบวนการคิดของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันเป็นปัจจัยเชิงคุณภาพที่จำเป็นประการหนึ่งของ

สังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน เช่น ข้อเสนอเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) ซึ่งปรากฏขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 20

การมาถึงของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative turn) เป็นการเน้นย้ำให้เห็นปัญหาของประชาธิปไตยแบบปฏิฐานนิยม ซึ่งหากใช้ข้อความตามจอห์น ดรายเซค (John Dryzek) ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือคือการสื่อสารของพลเมืองที่ปราศจากการครอบงำ ไม่ว่าจะเป็น "การใช้อำนาจ, การป้อนหัว, การบังคับเชื่อ, การโฆษณาชวนเชื่อ, การสร้างข้อความหลอกลวง, การแสดงออกซึ่งความปรารถนาส่วนบุคคล, การข่มขู่คุกคาม ไปจนถึงความพยายามปลูกฝังอุดมการณ์รูปแบบเดียวกัน" (Dryzek, 2000, p. 2) ดรายเซคชี้ให้เห็นว่าประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ คือประชาธิปไตยซึ่งพลเมืองมีส่วนร่วมและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง หาใช่ประชาธิปไตยที่พลเมืองต่างชนชาติเพียงประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น ในกรณีนี้ หากถามว่า ไดมอนด์ ได้พิจารณาถึงประเด็นที่ดรายเซคกล่าวถึงหรือไม่? ในบทความที่ผู้เขียนยกมาตอนต้นของงานเขียนชิ้นนี้ พบว่าแม้ ไดมอนด์ ไม่ได้กล่าวถึงแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือว่าเป็นทางออกที่ "ปฏิบัติได้" และหันไปเสนอแนวทางแบบปฏิฐานนิยมก็ตาม (ยกตัวอย่าง การจัดการเลือกตั้งที่สอดคล้องกับบริบท) แต่ข้อสรุปท้ายสุดที่ ไดมอนด์ ยอมรับคือ "สิ่งแรกที่เราต้องทำคือการกลับไปอุทิศตนต่ออุดมคติที่ว่าเสรีภาพ (freedom) และประชาธิปไตยนั้นเป็นคุณค่าที่อยู่เหนือกว่าการผูกพันตัวเองเข้ากับพรรคการเมืองหรือผลการเลือกตั้งเท่านั้น" (Diamond, 2020, p. 49)

ด้วยเหตุข้างต้น เมื่อพิจารณาข้อเสนอของ ดรายเซค และ ไดมอนด์ นักปรัชญาหรือผู้เชี่ยวชาญ ยังคงมีความสำคัญในระบอบประชาธิปไตย ในฐานะเป็นผู้ที่วินิจฉัยครุครวญต่อกิจการของรัฐ เพื่อแสวงหาแนวทางที่ถูกต้องให้แก่ รัฐ นคร หรือ

สังคมประชาธิปไตยทั้งหลาย เพราะนักปรัชญาย่อมไม่ "ใช้อำนาจ ปันหัว บังคับเชื่อ โฆษณาชวนเชื่อ สร้างข้อความหลอกลวง" พลเมืองหรือประชาชนที่มีอำนาจตามระบอบประชาธิปไตย การใคร่ครวญถึงแนวทางที่ถูกต้องจึงมีความสำคัญอย่างมากสำหรับสังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน (Estlund, 1993) งานเขียนเรื่องอโพลีจีของเพลโตจึงเป็นแนวทางหนึ่งของผู้เขียนที่ใช้เป็นตัวอย่างพิจารณา เพื่อหาคำตอบให้แก่ปัญหาที่ 'โดมอนต์ เรียกว่าการดิ่งลงของประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21

บทความนี้พยายามเสนอทางออกจากความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยตามที่ แลร์รี โดมอนต์ ได้ชี้ให้เห็น โดยแบ่งออกเป็นสี่ส่วน คือ การพิจารณาฐานคติประชาธิปไตยเกี่ยวกับมโนทัศน์ว่าด้วย พหุนิยมทางการเมือง (political pluralism) เสรีภาพพลเมือง (civil liberty) และหลักนิติธรรม (rule of law) ตามลำดับ โดยใช้อโพลีจี เป็นเครื่องแนะนำแนวทางการทำความเข้าใจต่อฐานคติเหล่านี้ จากนั้นจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของความคิดของโสกราตีสตามที่ปรากฏในงานเขียนชิ้นนี้กับปัญหาของประชาธิปไตยในปัจจุบัน เป็นข้อสรุปส่งท้าย

อโพลีจีกับพหุนิยมทางการเมือง

ตามความเข้าใจของแลร์รี โดมอนต์ พหุนิยมทางการเมืองหมายถึง การปราศจากแนวคิดหรืออุดมการณ์ที่ครอบงำสังคมการเมืองให้มีแนวทางไปในทิศทางเดียว (Diamond, 2020, p. 41) หรือการมีพรรคการเมืองหรือองค์กรทางการเมืองที่สามารถใช้อำนาจเหนือสังคม และไม่มีขั้นตอนหรือองค์การที่มีแนวคิดทางการเมืองแตกต่างกันไป (Diamond, 1997, pp. 14-15; Zakaria, 1997) ปัจจุบัน ศัตรูตัวฉกาจของประชาธิปไตยอาศัยอยู่ใต้ร่มเงาของกระบวนการเลือกตั้ง ได้แก่ แนวคิดประชานิยมที่ไม่เสรี (illiberal populism) นักประชานิยมที่พยายามครอบงำและสร้างเครือข่าย

ผ่านระบบเลือกตั้ง โดยการเน้นใช้นโยบายที่นำไปสู่การได้คะแนนเสียง ปราศจากการพิจารณาผลกระทบของนโยบายต่อรัฐหรือสังคมการเมืองนั้น ๆ

แนวคิดประชานิยมที่ไม่เสรี ทำให้ความหลากหลายหรือพหุนิยมถูกบั่นทอน และสร้างความอ่อนแอให้แก่ระบอบประชาธิปไตยโดยรวม แน่นนอนว่าการที่ผู้นำสามารถใช้นโยบายประชานิยมสร้างฐานเสียงให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นการผูกมัดตนเองเข้ากับนโยบายที่กำหนดออกมาให้ถูกใจฐานเสียง และขาดการคำนึงถึงผลกระทบต่อด้านอื่น ๆ ของสังคมการเมือง นโยบายจึงมีไว้เพื่อดึงดูดให้ผู้นำคนดังกล่าวเป็นที่ปรารถนาต่อฐานเสียงขนาดใหญ่เพียงเท่านั้น มากไปกว่านั้น การขยายฐานอำนาจของผู้นำแบบประชานิยมที่ไม่เสรี ยังบั่นทอนเสียงคัดค้านของฝ่ายการเมืองชั่วคราวข้าม และเป็นปฏิปักษ์ต่อแนวคิดพหุนิยมทางการเมืองโดยธรรมชาติ (Müller, 2016)

โสกราตีส ใน อโพลโลจี เป็นตัวอย่างหนึ่งของประเด็นปัญหาประชานิยมในเอเธนส์ แม้ว่าแนวโน้มที่ว่าด้วยประชานิยมจะเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 20 และผูกโยงเข้ากับนโยบายสาธารณะของผู้นำประชานิยม แต่โครงสร้างของระบอบประชาธิปไตยมีแนวโน้มที่อนุญาตให้ประชานิยมมีบทบาทสำคัญในการจูงใจให้คนกลุ่มใหญ่ โดยเฉพาะหากพิจารณาจากกระบวนการไต่สวนคดีความที่พลเมืองทุกคน มีสิทธิเข้าเป็นคณะผู้พิพากษาเพื่อลงคะแนนเสียงตัดสิน โจทก์และจำเลยจำเป็นต้องโน้มน้าวความคิดของผู้ที่อยู่ในศาลไต่สวนให้เห็นว่าฝ่ายตนถูก แม้ว่าโดยหลักการ คณะผู้พิพากษาจำต้องทำหน้าที่ตามบรรทัดฐานของกฎหมาย แต่การใช้วาทศิลป์ของโจทก์หรือจำเลย มักทำให้เกิดการเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานดังกล่าว ไปสู่การตัดสินตามความชอบและอารมณ์ร่วมของคณะ วาสิลิอัส อดามิดิส (Vasilios Adamidis) ชี้ให้เห็นยุทธวิธีแบบประชานิยมในการโน้มน้าวคนหมู่มากในศาลเอเธนส์ โดยตั้งกระทู้ถาม

(interpellation) ต่อพลเมืองที่นั้งอยู่ในศาล ราวกับว่าเป็นกลุ่มคนหนึ่งเดียวกัน มีชุดคุณค่าหนึ่งร่วมกัน แล้วนำอารมณ์ร่วมนี้เข้าโจมตีฝ่ายตรงข้าม (Adamidis, 2021) เช่น การกล่าวหาว่าบุคคลหนึ่ง ๆ นั้น กระทำในสิ่งที่ เป็นปฏิปักษ์ต่อบรรทัดฐานของมหาชน (the many) แน่นนอนว่าการชักจูงให้คนหมู่มากมีทัศนคติในทางที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ชักจูง เช่น ในสังคมประชาธิปไตยเฮเลนส์ หรือนักประชานิยมในศตวรรษที่ 20/21 ย่อมมีทิศทางที่จะปฏิเสธหรือลดทอนชุดความคิดหรือคุณค่าของแนวทางหรือบรรทัดฐานทางการเมืองอื่น ๆ ไปในเวลาเดียวกัน หรือเป็นการทำลายพหุนิยมทางการเมืองดังที่ ไดมอนด์ กล่าวถึง การเผชิญหน้ากับประชานิยมของ โสกราตีส ปรากฏในข้อความแรก ๆ ของอโพลโลจี กล่าวคือ

"เป็นการยากลำบากที่สุดที่จะต่อสู้กับบุคคลเหล่านี้ทั้งหมด เพราะเป็นไปไม่ได้ที่ข้าพเจ้าจะเรียกใครคนใดคนหนึ่งในพวกนี้มาที่นี่ และซักค้านได้ แต่ข้าพเจ้าถูกบีบบังคับให้กล่าวแก้ให้สู้เหมือนสู้กับเงา และซักค้านโดยไม่มีใครตอบคำถาม ขอให้ท่านมีความกรุณาพอที่จะระลึกไว้ว่า โจทก์ของข้าพเจ้า มีอยู่สองประเภท ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว - พวกหนึ่งได้แก้พวกที่เพิ่งจะฟ้องร้องข้าพเจ้า และอีกพวกหนึ่งก็อย่างที่ข้าพเจ้ากำลังพูดอยู่นี้แหละว่า ได้ฟ้องร้องข้าพเจ้ามานานแล้ว และพวกหลังนี้ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วว่า จะต้องกล่าวแก้ข้อกล่าวหาของพวกเขาก่อน เพราะพวกท่านได้ยื่นเขากล่าวข้อกล่าวหาของเขามาก่อน และข้อกล่าวหาของพวกนี้ก็มีกำลังรุนแรงมากกว่าพวกที่มาฟ้องที่หลังมากนัก"

(สมบัติ จันทรวงศ์, 2524, น. 146)

การกล่าวแก้ของ โสกราตีส ในข้อความที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าข้อกล่าวหาที่เผชิญนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากการฟ้องร้องของ เมเลตัส อนิตัส และลึคอน ซึ่งนำมาสู่การขึ้นศาลไต่สวนครั้งนี้เท่านั้น หากเป็นสิ่งที่ถูกปลุกฝังและมหาชนเชื่อไปแล้วผ่านบทกวีหรือความคิดของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีทัศนคติต่อต้านวิถีชีวิตหรือวิธีการแสวงหาความสุขของ โสกราตีส สมบัติ จันทรวงศ์ (2524, น. 146) ระบุไว้อย่างน่าสนใจว่า "...ในสังคมการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยอย่างเอเธนส์นั้น นักการเมืองผู้ประสบผลสำเร็จจริง ๆ แล้ว ก็คือกระเจงกาทิสสะท้อนภาพของมหาชนเท่านั้นเอง..." สิ่งหนึ่งที่นักประชานิยมมักใช้ในการแสวงหาฐานเสียงในการเลือกตั้ง หรือการสนับสนุนจากมหาชน คือการเข้าถึงความต้องการหรืออคติของคนกลุ่มใหญ่ แล้วแปลงความต้องการนั้นมาสนองตอบต่อฐานเสียงเป็นบันไดเข้าสู่อำนาจ จุดนี้เองซึ่งกลายเป็นจุดอ่อนสำคัญของสังคมนิยมประชาธิปไตย และกลายเป็นข้อจำกัดไปด้วยในตัว (สมบัติ จันทรวงศ์, 2524, น. 169)

การแก้ข้อกล่าวหาจากประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเงา (ทัศนคติของสังคม) ที่ให้ผลร้ายต่อ โสกราตีส นั้น เขาใช้วิธีการไต่สวนตนเอง โดยอธิบายให้ศาลเห็นว่า สิ่งที่ชาวเอเธนส์กล่าวหาโสกราตีส หาได้เกิดจากการกล่าวอ้างของตัวเองไม่ โสกราตีส พยายามพิสูจน์ผิดในข้อกล่าวอ้างที่ตีตาพยากรณ์แห่งเดลฟี ซ้ำว่าเขาเป็นผู้ที่ฉลาดที่สุด แน่แน่นอนว่าหากพิจารณาการไล่เรียงไต่สวนถึงความฉลาดของ โสกราตีส ต่อ นักการเมือง กวี และช่างฝีมือ อาจเข้าใจได้ว่าเป็นการตอกย้ำคำพยากรณ์ว่า "โสกราตีส เป็นบุคคลที่ฉลาดที่สุด" ด้วยการไปพิสูจน์ทราบกับกลุ่มคนที่ได้ชื่อว่าต้องมีความฉลาดไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และเผยแพร่ข้อความดังกล่าวออกไปในสังคมเอเธนส์ แต่ทั้งนี้ หากพิจารณาวิธีการของโสกราตีส ผ่านข้อเขียนของเพลโต เราก็อาจมองได้อีกทางหนึ่งว่า โสกราตีส พยายามพิสูจน์ผิดกับข้อความดังกล่าว เพื่อเข้าถึงความจริงในข้อสรุปของตัว โสกราตีส ว่าเขานั้นไม่รู้อะไร และจะฉลาดที่สุดได้อย่างไร

การพิสูจน์ผิด² ตามวิธีการของ โสกราติส คือการแสวงหาความจริง โดยตามกระบวนการประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (deliberative democracy) ความจริงคือพื้นฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ที่พลเมืองจะต้องถือเป็นอุดมคติสูงสุดในการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองในระบอบนี้ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ความจริงในหลายครั้งมักกลายเป็นประตึกกับบรรทัดฐานของสังคมหรือความปรารถนาของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย และขัดแย้งต่ออคติของคนหมู่มากที่กำลังหลงในอคติของตนเอง และใช้มันตัดสินเรื่องราวของสังคมการเมืองของตน อโพลีจี จึงเป็นตัวอย่งที่สอนให้เรารู้ว่า แม้ โสกราติส จะใช้ความจริงเป็นข้อแก้ต่างต่อชาวเอเธนส์ที่เข้ามาตั้งฟังการพิจารณาคดีในศาล แต่ท้ายที่สุดแล้วอคติหรือเงาที่ทาบทับความคิดของผู้คนเหล่านั้น ก็มีชัยชนะเหนือความจริงที่ โสกราติส พยายามชี้ให้เห็น³

พหุนิยมทางการเมืองไม่ได้ขึ้นอยู่กับการสร้างความสำเร็จหรือการชวนเชื่อหรือโน้มน้าวหมู่คนได้มากที่สุด หากเป็นการพูดความจริง (truth) และแสวงหาข้อเท็จจริง (fact) มาหักล้างข้อหลอกหลวงทั้งหลาย (Estlund, 1993) การที่

---

² คำนี้ถูกใช้เป็นที่แพร่หลายในปรัชญาวิทยาศาสตร์ของคาร์ล ป็อบเปอร์ (Karl Popper) ซึ่งอภิปรายถึงการขยายตัวขององค์ความรู้ผ่านการพิสูจน์ว่ากฎหรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งยากที่จะรู้ได้ด้วยการพิสูจน์ว่ากฎหรือทฤษฎีดังกล่าวถูกต้องกับความเป็นจริงในธรรมชาติ เพราะมนุษย์ไม่อาจเห็นโลกหรือจักรวาลทั้งหมดได้ การพิสูจน์ถูก (verification) จึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ การพิสูจน์ผิด (falsification) ีความเป็นไปได้มากกว่าและด้วยวิธีการเช่นนี้เอง ที่ทำให้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เพราะกฎหรือทฤษฎีที่ไม่ถูกต้องก็จะถูกทิ้ง เหลือเฉพาะสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นจริงเท่านั้น โปรคตุ (อนุสรณ์ ลิมมณี, 2542)

³ สำหรับตัวอย่างร่วมสมัยของปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ อาทิเช่น Blattberg, 2003; Lupia & Norton, 2017; Offe, 2017

ประชาธิปไตยจะสามารถดำรงอยู่ได้และหลุดพ้นจากกระแสประชานิยมที่ไม่เสรี ที่เกาะกินแกนกลางของระบอบประชาธิปไตยเลือกตั้งในปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ความจริงเป็นเครื่องมือในการวินิจฉัยประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมการเมือง การต่อสู้กันด้วยความจริงในระบอบการเมือง ย่อมนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าพหุนิยมทางการเมืองตามแนวคิดของ ไดมอนด์ ที่ว่าไม่มีแนวคิดใดครอบงำสังคมทั้งหมดได้ ประชานิยมที่ไม่ได้วางฐานเสียงอยู่บนความจริง ในที่สุดย่อมแพ้ยตนเอง ยกตัวอย่าง เช่น การดำเนินนโยบายประชานิยมของเวเนซุเอลา ที่ล่อลวงให้ชาวบ้านเชื่อว่ารัฐจะสามารถดูแลประชาชนได้ โดยที่ประชาชนไม่ต้องเสียภาษีให้ภาครัฐ เมื่อถึงจุดที่รายได้รัฐไม่เพียงพอต่อการตอบสนองนโยบาย ความล่มสลายของรัฐและผู้นำประชานิยมก็ปรากฏให้เห็นในที่สุด

อโพลิสกับเสรีภาพพลเมือง

แลร์รี ไดมอนด์ อ้างข้อพิจารณาเกี่ยวกับเสรีภาพพลเมือง ตามการกำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดจากสถาบันที่ทำการจัดอันดับเสรีภาพในประเทศต่าง ๆ คือ ฟรีดอมเฮ้าส์ (Freedom House) ซึ่งในรายงานฉบับปี 2019 มีการชี้แจงระเบียบวิธีการกำหนดตัวชี้วัดดังกล่าวว่าเสรีภาพพลเมือง หมายถึง

"ประเทศหรือดินแดนที่พลเมืองมีเสรีภาพในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การรวมกลุ่ม การสมาคม การศึกษา และการนับถือศาสนา... มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เสรี และเอื้ออำนวยให้เกิดความเท่าเทียมทางโอกาสแก่ทุกคนในสังคม รวมถึงผู้หญิงและชนกลุ่มน้อย"

(Freedom House, 2019)

ซึ่งประเด็นสำคัญที่สุดที่อาจพิจารณาเห็นอย่างชัดเจนในโพลีจี คือ ประเด็นว่าด้วย เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

ทั้งนี้ คำแก้ต่างที่ โสกราตีส มีต่อศาลเอเธนส์ คือนัยยะที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งเป็นการแสดงออกในเชิงการตั้งคำถามต่อความเชื่อและอคติของพลเมืองหรือนคร ในระบอบประชาธิปไตยเอเธนส์ แน่นนอนว่า โอลิโกยี ยังได้แสดงให้เห็นความกล้ากล้าของประชาธิปไตยเอเธนส์ อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง เพราะในด้านหนึ่ง ชาวเอเธนส์มีสิทธิตามระบอบประชาธิปไตย ในฐานะพลเมืองและได้เข้ามาเป็นตัวแทนในการตัดสินใจ⁴ ระบอบประชาธิปไตยเอเธนส์เชื่อว่าพลเมือง มีเหตุผลและเข้าถึงข้อเท็จจริงและความจริง รวมทั้งยึดมั่นในบรรทัดฐานของกฎหมาย แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นในหัวข้อก่อนหน้าแล้วว่า ผู้ที่ไม่ใช่นักปรัชญาอาจหลงใหลในวาทศิลป์ของผู้ที่อาศัยอคติของมหาชน มาเป็นกำลังแสวงหาประโยชน์ได้อย่างง่ายดาย หมายความว่าอคตินั้นอาจทำลายรากฐานคุณค่าของประชาธิปไตย ซึ่งจะเห็นแล้วว่า โสกราตีส รู้ว่าอคติดังกล่าวจะโน้มนำให้ผู้ที่นั่งฟังคำแก้ต่างของเขา ละเลยเหตุผลและความจริงอื่น ๆ ที่เขาจะกล่าวต่อไป จึงต้องจัดการอคติเหล่านั้นก่อน

แน่นนอนว่าการที่ผู้ฟังมีอคติ และละเลยการใคร่ครวญต่อความจริงและข้อเท็จจริง ย่อมเป็นกำแพงสำคัญที่ปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

---

⁴ การฟ้องร้องในคดีที่ว่า โสกราตีส ไม่ศรัทธาในพระเจ้า (impiety) และสั่งสอนให้เยาวชนเอเธนส์กระทำผิดครรลอง (corrupting the youth) (Plato, 2005, p. 63) ซึ่งหากพิจารณาตามกฎหมายและแนวปฏิบัติของเอเธนส์แล้ว คดีความที่กล่าวหาโสกราตีส ถือว่าเป็นการฟ้องร้องที่ห้วนแห และไม่สามารแสดงให้เห็นได้เลยว่าโสกราตีสไม่ศรัทธาในเทพเจ้าหรือสั่งสอนให้เยาวชนเอเธนส์ทำผิดครรลอง (Ober, 2011)

คติความที่ เมเลตัส อนิตัส และลึคอน ฟ้องร้องต่อ โสกราตีส เป็นข้อกล่าวหาถึงความผิดที่ โสกราตีส กระทำในที่สาธารณะ อย่างเช่น ตลาด แต่การที่ โสกราตีส ต้องมาแก้ต่างในศาล ซึ่งมีผลลัพธ์เป็นคำพิพากษา ที่อาจออกมาในทางบวกหรือลบต่อชีวิตและทรัพย์สิน จึงอาจกล่าวได้เช่นกันว่าเป็นการปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของผู้ถูกกล่าวหาโดยปริยาย หาก โสกราตีส อยากรอดพ้นจากคำพิพากษา เพียงแค่กล่าวแก้ต่างในทางที่สอดคล้องกับอคติของพลเมืองที่นั่งฟังในศาล แต่เขาไม่ได้ทำเช่นนั้น การจัดการกับอคติของเหล่าคณะผู้พิพากษา จึงเป็นแนวทางที่สมเหตุสมผลของโสกราตีส เพื่อเปิดทางให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของ โสกราตีส เกิดขึ้นในอาณานิคมที่ปิดกั้นเสรีภาพเช่นนั้น

การที่ โสกราตีส ต้องมาแก้ต่างให้แก่ตนเองในคดีความที่ถูกกล่าวหา ยังชี้ให้เห็นถึงธรรมชาติของประชาธิปไตยเอเธนส์ ที่ว่าแท้จริงแล้ว เสรีภาพในการพูดไม่เพียงถูกปิดกั้นจากผู้ที่อยู่ในศาลเท่านั้น หากอคติที่มีต่อตัว โสกราตีส ดิดตัวผู้พิพากษาทั้งหลายมาจากนครเอเธนส์ ลีโอ สเตราส์ กล่าวว่า โสกราตีส เองเคยกล่าวเชิงล้อเลียนว่า เสรีภาพในการพูดอยู่เพียงในสภาและบนเวทีละคร (Strauss, 2016, p. 210) หมายความว่า เป็นเสรีภาพในการพูดแค่บางสถานการณ์เท่านั้น เพราะเป็นสถานการณ์ที่ผู้คนจะไม่ใช้อคติตัดสินการพูดของนักปรัชญาหรือเยาวชนที่ตั้งคำถามต่อผู้คิดว่าตนเองฉลาด

นัยประเด็นนี้สำคัญต่อประชาธิปไตยปัจจุบัน กล่าวคือ ปัญหาของการมีเสรีภาพพลเมือง ไม่ได้เกิดขึ้นจากการอนุญาตหรือขัดขวางจากรัฐหรือผู้มีอำนาจเท่านั้น หากปรากฏว่าพลเมืองทั้งหลายเองต่างตั้งตนเป็นผู้พิพากษา และจำกัดเสรีภาพด้วยอคติของกลุ่มคน ต่อการพูดหรือแสดงความคิดเห็นของคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21 จึงไม่ได้ดำรงอยู่ด้วยกลไกของรัฐหรือสังคม หากเป็น

การจัดอคติที่ขวางกั้นการเข้าถึงความจริง และทำให้เสรีภาพพลเมืองงอกเงยขึ้นมากกว่าที่เป็นมา และหากเชื่อเช่นนั้น ข้อความต่อไปนี้คงแสดงให้เห็นปัญหาของอคติในสังคมประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี

"ชาวเอเธนส์ทั้งหลาย ดูเหมือนว่าที่ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นผู้กระทำ ความผิดตามคำฟ้องของเมเลตัสนั้น คงจะไม่ต้องการค่ากล่าวแก้อะไรมากเลย ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คงจะพอเพียงแล้ว แต่ท่านก็เชื่อใจได้ว่า ที่ข้าพเจ้ากล่าว มาแล้วก่อนหน้านี้ก็ยังเป็นความจริง กล่าวคือ ความชิงชังในตัวข้าพเจ้าอย่างใหญ่หลวงได้เกิดขึ้น และมีอยู่ในใจของผู้คนจำนวนมาก และนี่ก็คือสิ่งที่จะทำให้ข้าพเจ้าถูกตัดสินว่าผิด ไม่ใช่เพราะ เมเลตัส หรือ อนิตัส แต่เป็นเพราะ อคติและความเกลียดชังของคนหมู่มาก สิ่งนี้ได้ทำลายคนดี ๆ คนอื่นมามาก แล้ว และไม่มีเค้าเลยว่ามีจะหยุดแค่เฉพาะตัวข้าพเจ้า"

อโพลีกับหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรมของ แลร์รี ไดมอนด์ คือ "กระบวนการของรัฐที่ใช้ปกป้อง พลเมืองจากการถูกกักตัว เนรเทศ ข่มขู่คุกคาม ทรมานหรือแทรกแซงในกระบวนการ ยุติธรรมที่ไม่เป็นธรรม ไม่ว่าจะโดยรัฐหรือกลุ่มที่ไม่ใช่รัฐ" (Diamond, 1997, p. 9) แนวคิดแบบนี้ค่อนข้างแตกต่างจากความเข้าใจเกี่ยวกับหลักนิติธรรมในกระแสความคิด ทางการเมืองอยู่สองประการ (Benson, 1998) ในด้านหนึ่ง หลักนิติธรรมเป็นการบ่งนัย ของการที่พลเมืองจะสมยอมต่อองค์อธิปัตย์ที่อำนาจสูงกว่า โดยอำนาจนั้นกระทำผ่าน กฎหมายโดยเท่าเทียมต่อพลเมืองทุกคน แนวคิดเช่นนี้เป็นผลผลิตของความคิดทาง การเมืองแบบแองโกล-อเมริกัน (Anglo-American) ที่พัฒนาขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ในขณะที่แนวคิดอีกด้านหนึ่ง เป็นความคิดการยอมรับพันธผูกพันที่พลเมือง

มีต่อกฎหมาย ตามคำกรีก Isonomia ซึ่งเป็นต้นเค้าของความคิดว่าด้วยหลักนิติธรรม ในความคิดทางการเมืองตะวันตก แนวคิดนี้ต่างจากแนวคิดแรกที่ว่า พันธะของพลเมือง ในรัฐหรือสังคมนการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นจากการสมยอมต่ออำนาจขององค์อธิปัตย์หรือ ผู้ปกครองที่บังคับใช้กฎหมาย หากเป็นการรับรู้ต่อพันธะที่ตนพึงมีและสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับกฎหมายในการบังคับใช้ต่อพลเมืองทุกคน (Benson, 1998, p. 11)

หากพิจารณาลักษณะการมองหลักนิติธรรมทั้งสองเปรียบเทียบกับ ความเข้าใจของ ไคมอนด์ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ไคมอนด์ พิจารณาหลักนิติธรรมใน ระบอบประชาธิปไตยบนรากฐานของการที่หลักนิติธรรมเป็นเครื่องมือในการรับรอง สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ครอบคลุมไปถึงการใช้กฎหมาย เพื่อปกป้องพลเมืองจากการคุกคามไม่ว่าจากรัฐหรือกลุ่มพลังอำนาจอื่นใดในสังคมที่จะ มาทำลายสิทธิและเสรีภาพของสมาชิกคนนั้น ๆ หลักนิติธรรมจึงเป็นเครื่องมือที่มีไว้เพื่อ รับใช้ต่อฐานคติที่สูงกว่า เช่น เสรีภาพพลเมือง ของระบอบประชาธิปไตยแบบ ไคมอนด์ ซึ่งแน่นอนว่าก่อให้เกิดความขบถย้อนในการพิจารณาหลักนิติธรรมของระบอบ ประชาธิปไตยสมัยใหม่ เพราะหาก ไคมอนด์ เลื่อนนิยามหลักนิติธรรมให้เป็นเครื่องมือ ในการปกป้องปัจเจกแล้ว การดำรงอยู่ของหลักนิติธรรมเองจะเป็นภัยคุกคามต่อ เสรีภาพของพลเมืองหรือไม่?

คำถามที่ท้าทายในย่อหน้าก่อน เห็นภาพได้อย่างชัดเจนในกรณีของ โอลิโกลี โดยหากเปรียบเทียบงานชิ้นนี้กับ ไครโต ซึ่งเป็นบทสนทนาระหว่าง โซกราตีสกับไครโต ที่เข้ามาโน้มน้าวโซกราตีส ในคุกให้หนีออกจากเมืองเพื่อรักษาชีวิต อาจกล่าวได้ว่า โซกราตีสในโอลิโกลี คือ โซกราตีสที่ขัดขืนต่อนคร หรือในที่นี้คือกฎหมาย ที่พยายามทำให้ โซกราตีสดำเนินชีวิตตามครรลองของนคร ส่วนโซกราตีส ใน ไครโต คือ โซกราตีสที่ สมยอมต่อข้อบังคับของนคร ที่เป็นเสมือนบิดามารดาที่บ่มเพาะ เลี้ยงดู รวมถึงให้ชีวิต

แก่ทุก ๆ คน ริชาร์ด เคราท์ (Richard Kraut) (Kraut, 1984 cited in Benson, 1998) พยายามชี้ให้เห็นว่าแท้ที่จริงในการพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับหลักนิติธรรมของโสกราตีสในอโพลโลจี เราไม่อาจพิจารณาว่า โสกราตีสขัดแย้งกับคนอื่นอย่างแข็งข้อ เพราะสิ่งที่ โสกราตีสขัดแย้งหาใช่คน หากเป็นความยุติธรรมหรือสิ่งที่ผิดต่อกฎที่สูงส่งกว่า (Kraut, 1985) นั่นคือความยุติธรรมและพระเจ้า

"ข้าพเจ้าจะให้ข้อพิสูจน์อันแข็งแรงแก่ท่านในเรื่องนี้ ไม่ใช่เพียงแค่คำพูด แต่เป็นสิ่งที่ท่านยกย่อง นั่นคือการกระทำ และโปรดฟังดูว่าจะอะไรได้เกิดขึ้นกับข้าพเจ้า เพื่อว่าท่านจะได้เชื่อมั่นได้ว่า ข้าพเจ้าจะไม่ยินยอมให้ใคร ถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ผิด แม้จะเอาความตายมาขู่ ข้าพเจ้ายินดีตายเสียยิ่งกว่าที่จะยอม เรื่องที่ข้าพเจ้ากำลังจะเล่าให้ท่านฟังนี้ เป็นเรื่องธรรมดา ๆ และมีอยู่ดาษดื่น แต่เป็นเรื่องจริง ชาวเอเธนส์ทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่เคยถือตำแหน่งใด ๆ ของนคร แต่ข้าพเจ้าเคยเป็นสมาชิกสภาสูงอยู่ครั้งหนึ่ง และบังเอิญว่าคนเฒ่าของข้าพเจ้ามีตำแหน่งเป็นประธาน เมื่อพวกท่านต้องการจะพิพากษานายพลสิบคนที่ไม่ได้ช่วยเหลือผู้บาดเจ็บในทะเลหลังจากยุทธนาวีอย่างรวม ๆ กันไป แทนที่จะแยกกัน ซึ่งวิธีนี้ไม่ชอบด้วยกฎหมายและพวกท่านทั้งหมดก็ยอมรับในภายหลัง ในขณะที่นั้นข้าพเจ้าเป็นสมาชิกคนเดียวที่คัดค้านการกระทำใด ๆ ก็ตามที่ขัดต่อกฎหมาย และถึงแม้ว่าพวกนักกาวาศิลป์ พร้อมทั้งจะฟ้องขับไล่และจับกุมข้าพเจ้า และถึงแม้ว่าพวกท่านเองจะรับเข้าพวกเขาให้กระทำอย่างนั้น แต่ข้าพเจ้าก็คิดว่า ข้าพเจ้าต้องเสียจนถึงที่สุด โดยมีกฎหมายและความยุติธรรมอยู่ข้างข้าพเจ้ายิ่งกว่าที่จะอยู่ข้างพวกท่าน ในเมื่อ

ความปรารถนาของพวกเขาเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรม แม้ว่าจะถูกข่มขู่ด้วยโทษ
จำคุกหรือความตาย นั่นเป็นสมัยที่มีประชาธิปไตย"

(สมบัติ จันทรวงศ์, 2524, น. 233)

การที่ โสกราตีส กล่าวถึงการขัดขืนต่อมติของกลุ่มคนในศาลเมื่อ
คราวพิจารณาคดีเรื่องนายพลสิบคน แสดงให้เห็นถึงความเคารพของ โสกราตีส ต่อสิ่งที่
เรียกว่ากฎหมายและความยุติธรรม ในคราวนั้นกฎหมายกำลังถูกคนกลุ่มหนึ่งละเมิด
ความชอบธรรมของ โสกราตีส ในการอ้างกฎหมายถึงสอดคล้องกับบรรทัดฐานที่
ผู้พิพากษาของศาลในเอเธนส์พึงปฏิบัติ คือการตัดสินตามครรลองของกฎหมายของนคร
ในขณะเดียวกัน เมื่อ โสกราตีส ยกตัวอย่างการพิพากษาของตนในข้อความถัดมา ที่ว่า

"เมื่อได้มีการจัดตั้งคณะปไตป์ขึ้น คณะผู้บริหารสามสิบคนได้เรียก
ให้ข้าพเจ้าและอีกสี่คนมายังที่ประชุม และสั่งให้เรานำเอาตัวลือนชาวซาลา
มิเนียนจากซาลามีสไปประหาร พวกเขาออกคำสั่งเช่นนี้แก่คนอื่น ๆ ด้วย
เพราะว่าพวกเขาต้องการจะให้คนอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในอาชญากรรมของ
พวกเขาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตามข้าพเจ้ามิได้แสดงให้คนอื่น
ครั้งโดยการกระทำ ไม่ใช่เพียงแต่คำพูดว่าข้าพเจ้าไม่ได้สนใจในความตาย
แม้แต่น้อย ถ้าไม่ใช่คำกล่าวที่รุนแรงจนเกินไปแต่ข้าพเจ้าใส่ใจอย่างยิ่งยวดที่
จะไม่กระทำการใด ๆ ก็ตามที่ไม่มียุติธรรมหรือขัดกับศาสนธรรมเพราะรัฐบาล
นั้นแม้ว่าจะมีอำนาจอย่างเต็มที่ แต่ก็มิได้ทำให้ข้าพเจ้ากลัวถึงขนาดทำอะไรที่
ไม่ยุติธรรม หรือขัดศาสนธรรมแต่อย่างใด เมื่อพวกเราออกจากที่ประชุมนั้นสี่
คนไปยังซาลามีสและจับลือนามา ส่วนข้าพเจ้าก็กลับบ้านไปเฉย ๆ และบางที
ข้าพเจ้าก็คงจะถูกประหารเพราะกระทำการดังกล่าวไปแล้ว ถ้าหากว่ารัฐบาล

มิได้ถูกโค่นล้มไปอย่างรวดเร็ว สำหรับข้อเท็จจริงเหล่านี้ท่านอาจหาพยานได้มากมาย"⁵

(สมบัติ จันทรวงศ์, 2524, น. 235-236)

โสกราตีส ใช้ความถูกต้องเป็นเครื่องมือ นั่นคือหลักยูติธรรมและศาสนธรรมหาใช้กฎหมาย การขัดขืนของ โสกราตีส ในตัวอย่างที่เขายกมาอันหลังกับการกล่าวแย้งในอโพลโลจี ต่อศาลที่เขาเป็นจำเลย อาจตีความได้ว่าเป็นการยกเสรีภาพของปัจเจกอยู่เหนืออำนาจหรือกระบวนการที่คุกคามต่อเสรีภาพนั้น และจะให้ข้อสนับสนุนต่อมติเกี่ยวกับหลักนิติธรรมของ ไดมอนด์ แต่ในความเป็นจริงสิ่งที่ โสกราตีส กล่าวในอโพลโลจีหาใช่การกล่าวแก้ในศาล แต่เป็นการปฏิบัติการทางปรัชญาที่ โสกราตีส ทำมาตลอดและเมเลตัส ต้องการอำนาจของนครในการปิดกั้นเสรีภาพนี้ของ โสกราตีส ดังคำฟ้องเกี่ยวกับการสอนและการชักจูงเยาวชนที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของเอเธนส์ในเวลานั้น

ดังนั้น อาจจะกล่าวได้หรือไม่ว่า การที่ โสกราตีส ยินยอมเข้าร่วมกระบวนการไต่สวนที่โสกราตีสเองก็เห็นว่าไม่ถูกต้องแต่แรก เป็นการยืนยันถึงการยอมรับหลักนิติธรรมเหนือเสรีภาพของปัจเจกตามแบบที่ปรากฏใน ไครโต เพราะหาก โสกราตีส ไม่ยินยอมเสียแล้ว อาจหลบหนีออกจากเมือง โดยยังไม่มีการพิพากษาเสียก็ได้ โดยอ้างว่าเป็นการฟ้องร้องที่ไม่ยุติธรรมดังที่ โสกราตีส ได้โต้แย้งโดยตลอดข้อความของ อโพลโลจี

หากตีความตามทีผู้เขียนอภิปรายข้างต้น นัยของอโพลโลจี กับปัญหาของความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยที่เกี่ยวกับฐานคิดว่าด้วยหลักนิติธรรม จึงไม่ได้เกิดขึ้นจากความบิดเบี้ยวของหลักนิติธรรมที่ถูกทำลายโดยอำนาจที่ไม่ชอบธรรมหรือไม่

---

⁵ อ้างแล้ว, 235-36.

ยุติธรรมเพียงถ่ายเดียว ที่จริงแล้ว หลักนิติธรรมตามแนวคิดของ ไคมอนด์ ที่พยายาม ยกคุณค่าของการมีเสรีภาพเหนือกว่าการยอมรับกฎหมายหรือสถาบันทางการเมืองเสีย มากกว่า ที่เป็นตัวบั่นทอนฐานคดีนี้ และนำไปสู่การเสื่อมถอยของระบอบโดยรวม การที่จะขัดขืนต่อหลักนิติธรรม ต้องไม่ใช่การขัดขืนเพื่อตอบสนองต่อหลักการเสรีภาพ ปัจจุบันเห็นนครหรือสังคมประชาธิปไตย หากเป็นการตอบสนองต่อความถูกต้องและความยุติธรรมที่มากกว่าหลักการเสรีภาพพลเมืองเพียงด้านเดียว

ปิดท้าย: โสกราตีสกับข้อเสนอเกี่ยวกับปัญหาของฐานคดีประชาธิปไตยปัจจุบัน

บทความชิ้นนี้ พยายามวิเคราะห์ฐานคดีของระบอบประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21 ซึ่ง แลร์รี ไคมอนด์ ชี้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญของความเสื่อมถอยของกระแสคลื่นประชาธิปไตยในสหัฐวรรษใหม่นี้ แม้ว่าประชาธิปไตยจะไม่มีศัตรูทางความคิดเหมือนเมื่อคราวที่มีข้อพิพาททางด้านอุดมการณ์กับระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เมื่อช่วงสงครามเย็น แต่ความอ่อนแอของฐานคดีที่เป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย กลับเป็นปัญหาสำคัญที่สร้างความเสื่อมถอยให้แก่ตัวระบอบเอง

ผู้เขียน ยกเอางาน อโพลีเจี ของ เพลโต ซึ่งเล่าถึงการกล่าวแก้ต่างในการพิพากษาคดีความที่ โสกราตีส เป็นจำเลยมาเป็นเครื่องมือทดลองทางความคิดในการพิจารณาปัญหาของฐานคดีประชาธิปไตยของ ไคมอนด์ แม้ว่านักคิดจำนวนมากจะพิจารณาว่า โสกราตีส และปรัชญาความคิดของ เพลโต เป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตย (antidemocratic) (Irwin, 1989; Popper, 2002; Saxonhouse, 2009; Stone, 1989) แต่หากพิจารณาถึงประเด็นที่ ไคมอนด์ ชี้ให้เห็นในงานเขียนของเขา จะพบว่า อโพลีเจี ยังสามารถให้คำตอบต่อปัญหาต่าง ๆ ของประชาธิปไตย หรือแม้แต่ความลุ่ม ๆ

ตอน ๆ ของระบอบประชาธิปไตยก็เป็นประจักษ์พยานในตัวเองอย่างชัดเจน (เพิ่มศักดิ์ จะเรียบพันธ์, 2562, 2563)

โสกราตีส เป็นทั้งพลเมืองของนครเอเธนส์ สังคมประชาธิปไตยต้นแบบแห่งแรกของโลก ซึ่งตัวเขาในเวลานั้น ก็พบกับปัญหาของสังคมประชาธิปไตยทุกแห่ง นั่นคือ การผ산ความจริง ข้อเท็จจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง เข้ากับบรรทัดฐานของสังคม อันเป็นอคติในจิตใต้สำนึกของพลเมืองที่เป็นสมาชิกของสังคมประชาธิปไตย

เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน นอกจากจะช่วยให้การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในสังคมง่ายขึ้นแล้ว ยังเปิดพื้นที่ให้คนทุกคนกลายเป็นผู้พิพากษาและตัดสินกิจการต่าง ๆ ของรัฐ หรือเรื่องส่วนบุคคลของสมาชิกคนอื่นด้วยอคติและบรรทัดฐานที่ตนยึดถือ ด้านหนึ่งเป็นการขยายพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ตามแนวคิดของเยอเก้น ฮาร์เบอร์มาส (Jurgen Habermas) แต่ในพื้นที่แห่งนี้ ก็กลายเป็นพื้นที่ปิดด้วยอัลกอริทึม (algorithm) ของเทคโนโลยีเครือข่ายสังคม (social network) ซึ่งเลือกข้อมูลข่าวสารตามความพึงใจ (preferences) ของผู้ใช้งานแต่ละคน ดังนั้น ผู้ใช้งานซึ่งเป็นสมาชิกในสังคมประชาธิปไตย จะได้รับข้อมูลที่ตอกย้ำความเชื่อและอคติของตนอยู่ตลอดเวลา สังคมประชาธิปไตยปัจจุบัน จึงไม่ได้เป็นสังคมที่อคติถูกกำจัดไปด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ หากเป็นสังคมที่ขับเคลื่อนด้วยอคติและความเห็นมากกว่าความรู้และความจริง

อโพลโลจี เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างนักปรัชญากับนคร หรือผู้เชี่ยวชาญกับกลุ่มคน ในฐานะที่ประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ให้อำนาจการตัดสินใจอยู่ในมือของมหาชน (the many) ประชาธิปไตยที่ดี ย่อมเกิดขึ้นจากมหาชนที่ตัดสินบนฐานของความจริง และเห็นแก่สวัสดิภาพของสังคมนวมถึงคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม อย่างเช่นแนวคิดประชาธิปไตยแบบปรีกษาหาหรือ การที่ประชาธิปไตยสมัยใหม่

ยาคคุณค่าของเสรีภาพปัจเจกเหนือสวัสดิภาพของสังคม ย่อมก่อให้เกิดความลึกลับในตัวระบอบเอง และนำไปสู่การขัดกันของฐานคติประชาธิปไตยและกลายเป็นปัญหาตามที่ 'โดมอนต์' ได้กล่าวถึงในบทความ "ทางออกจากขาลงของประชาธิปไตย (Breaking Out of Democratic Slump)"

ข้อสรุปสำคัญที่ผู้เขียนบทความได้จากการอ่านงาน อโพลีซี ของเพลโต ในการพิจารณาประเด็นสังคมประชาธิปไตยในปัจจุบัน นั่นคือ การกล่าวโต้แย้งของโสกราตีสต่อนครที่ได้ชื่อว่าเป็นประชาธิปไตย แสดงให้เห็นถึงปัญหาของประชาธิปไตยที่ยังดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน คือการอ้างอิงความเห็นของมหาชนในการกำหนดทิศทางของนคร ซึ่งกลายเป็นจุดอ่อนให้เกิดนักประชานิยม นักการเมืองหน้าไหว้หลังหลอก ที่เข้ามาแสวงหาประโยชน์ด้วยการอ้างถึงมติของมหาชนเป็นตัวตั้ง ทางออกของปัญหาประชาธิปไตยที่โสกราตีส แสดงให้เราเห็น คือการยืนหยัดต่อความถูกต้องและความยุติธรรม รวมถึงการใช้ความจริงและข้อเท็จจริงเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคมการเมือง จะทำให้ประชาธิปไตยดำรงอยู่และมีความมั่นคงในโลกสมัยใหม่สืบไป

บรรณานุกรม

- เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์. (2562). จาก 'เดโมกราเตีย' ถึง 'เดโมคราซี' การเปลี่ยนไปของ มโนทัศน์ 'ประชาธิปไตย. วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงและอาเซียนศึกษา, 19(1): 81-119.
- เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์. (2563). นักสอพลอประชาชนแห่งประชาธิปไตยเอเธนส์กับ บทเรียนต่อประชาธิปไตยไทยร่วมสมัย. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง

บูรพา, 8(2): 22–47.

สมบัติ จันทร์วงศ์. (2524). **ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น: บทวิเคราะห์โสเกรตีส.**

กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อนุสรณ์ ลิ้มมณี. (2542). **การอธิบายกับการวิเคราะห์ทางการเมือง: แนวคิดและข้อ**

โต้แย้งทางปรัชญาสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: โครงการผลิตตำราและเอกสาร

การสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ.

Adamidis, V. (2021). "Populist Rhetorical Strategies in the Courts of Classical

Athens." **Athens Journal of History**, 7(1): 21–40.

Behrouzi, M. (2008). "The Idea of Democracy and Its Distortions: From

Socrates to Cornel West." **Journal of Public Deliberation**, 4(1) :

Article 13.

Benson, B. (1998). "Rule of Law in Plato's Crito and Apology." **Aporia**, 8: 1–19.

Blattberg, C. (2003). "Patriotic, Not Deliberative, Democracy." **Critical**

Review of International Social and Political Philosophy, 6(1):

155–174.

Dahl, R. A. (1989). **Democracy and Its Critics.** New Heaven: Yale University

Press.

Diamond, L. (1997). **The End of the Third Wave and the Global Future**

of Democracy (Working Paper No. 45). Vienna: Institute for

Advanced Studies (IHS).

Diamond, L. (2020). "Breaking Out of the Democratic Slump." **Journal of**

Democracy, 31(1) : 36–50.

Dryzek, J. S. (2000). **Deliberative Democracy**. New York: Oxford University Press.

Estlund, D. (1993). "Making Truth Safe for Democracy." In D. Copp, J. Hampton, & J. E. Roemer (Eds.), **The Idea of Democracy** (pp. 71–100). New York: Cambridge University Press.

Freedom House. (2019). **Freedom in the World 2019 Methodology**.

Retrieved December 19, 2021, from

https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/Methodology_FIW_2019_for_website.pdf

Held, D. (1991). "The Possibilities of Democracy." **Theory and Society**, 20(6): 875–889.

Irwin, T. H. (1989). "Socrates and Athenian Democracy." **Philosophy & Public Affairs**, 18(2): 184–205.

Kraut, R. (1984). **Socrates and the State**. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kraut, R. (1985). "Socrates and Democracy" In G. Currie & A. Musgrave (Eds.), **Popper and the Human Sciences** (pp. 185–204). Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.

Lupia, A., & Norton, A. (2017). "Inequality is Always in the Room: Language & Power in Deliberative Democracy Arthur Lupia & Anne Norton." **Daedalus**, 146(3): 61–76.

Müller, J.-W. (2016). **What Is Populism?**. Philadelphia, PA: University of

Pennsylvania Press.

Ober, J. (2011). "Socrates and the Democratic Athens." In D. R. Morrison (Ed.), **The Cambridge Companion to Socrates** (pp. 138–178).

New York: Cambridge University Press.

Offe, C. (2017). "Referendum vs. Institutionalized Deliberation: What Democratic Theorists Can Learn from the 2016 Brexit Decision."

Daedalus, 146(3): 14–27.

Plato. (2005). "Plato: Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo, Phaedrus." In H.

N. Fowler (Ed.), **Loeb Classical Library**. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Popper, K. (2002). **The Open Society and its Enemies** (7th ed.). London:

Routledge.

Saxonhouse, A. W. (2009). "The Socratic Narrative: A Democratic Reading of

Plato's Dialogues." **Political Theory**, 37(6): 728–753.

Sharples, R. W. (1994). "Plato on Democracy and Expertise." **Greece &**

Rome, 41(1): 49–56.

Stone, I. F. (1989). **The Trials of Socrates**. New York: Anchor Books.

Strauss, L. (2016). **Plato's Apology of Socrates & Crito**. Chicago: Estate of

Leo Strauss.

Zakaria, F. (1997). "The Rise of Illiberal Democracy." **Foreign Affairs**, 76(6):

22–39.